

Dobré mravy v judikatuře Ústavního soudu ČR

Kamila Bubelová

Motto: *Non omne, quod licet, honestum est.*¹

I. Vymezení pojmu

Právní obsah pojmu dobré mravy (*boni mores*) patří ke kruciólním otázkám aplikace práva. Má-li právo splňovat požadavek spravedlnosti,² musí hledat cesty ke korekci přílišné tvrdosti, která vzniká v případě rigidní interpretace litery zákona. Jedním z prostředků k dosažení římskoprávní idey *aequitatis*³ (tj. spravedlnosti ve smyslu proporční vyváženosti mezi zájmy zúčastněných subjektů i celé společnosti), je právě správný výklad pojmu dobré mravy.

Vymezení dobrých mravů se však většinou neprovádí pozitivní dikcí; bývá užívána dikce negativní: v českých právních předpisech se častěji setkáváme s obraty „proti dobrým mravům“, „v rozporu s dobrými mravy“, „příčí se dobrým mravům“, než s popisem dobrých mravů jako pozitivního jednání. Otázka definice dobrých mravů⁴ je z právně filozofického hlediska natolik komplikovaná, že se v této krátké stati nebudu pokoušet ji provést: půjde pouze o příspěvek k výkladu pojmu dobré mravy.

V současné době je pojem dobré mravy v zorném poli výzkumného zájmu mnoha vědců i praktických právníků. K základní literatuře v této oblasti můžeme řadit knihu Vladimíra Kubeše *Smlouvy proti dobrým mravům*,⁵ knižní i časopisecké publikace Jaroslava Salače⁶ a z pera současných slovenských autorů zejména knihu Vlasty Čechotové *Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve*.⁷ S obzvláštním důrazem na filozofický aspekt pojmu se

¹ Paulus D 50. 17. 144. pr. – Ne všechno, co je dovolené, je i čestné.

² K tomu blíže viz VEČEŘA, M. *Spravedlnost v právu*. Masarykova univerzita: Brno, 1997; nebo BARÁNY, E. *Pojmy dobrého práva*. EuroKódex: Bratislava, 2007.

³ Viz BLAHO, P. *Aequitas ako correctio iuris v římskom súkromnom práve*. In: *Slušnosť v práve* (sborník z konference), Právnická fakulta Univerzity Komenského: Bratislava 1993, s. 97 – 109.

⁴ J. Salač uvádí mj. definici dobrých mravů podle Říšského soudního dvora: „mimoprávní standardy, které omezují (vedle korektivu zákonných zákazů a omezení) svobodu smluvních stran,“ pokud smlouva „vykazuje zjevné znaky výstřednosti, které jsou s to pobouřit slušného člověka“. (SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu*, 2. vydání. C.H. Beck: Praha 2004, s. 10). Tato definice je velmi přiléhavá, ale má dvě základní nevýhody: a) vztahuje se pouze na smluvní ujednání, b) vytváří interpretační problém s pojmem „slušný člověk“.

⁵ KUBEŠ, V. *Smlouvy proti dobrým mravům*. Orbis: Praha – Brno 1933.

⁶ Zejména jeho monografie citovaná v poznámce č. 4.

⁷ ČEČOTOVÁ, V. *Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve*. Epos: Bratislava 2005.

věnuje výkladu dobrých mravů Bohumil Havel,⁸ Jan Hurdík⁹ nebo Oldřich Hein.¹⁰ Ani ostatní autoři, kteří přispívají k ozřejmení obsahu dobrých mravů v právním smyslu, nebudou v tomto pojednání opominuti, neboť dobré mravy mají velmi široké pole působnosti.

Než přistoupíme k výkladu dobrých mravů, je zejména důležité vyjasnit – jak píše O. Hein – rozdílnost mravnosti a morálky. Kolektivní dobré mravy podle O. Heina neexistují, tak jako neexistuje kolektivní mravnost.¹¹ Mravnost (čestnost) je v jeho výkladu z právního hlediska neměnnou přirozenoprávní kategorií, zatímco morálka proměnlivou kategorií pozitivněprávní. O. Hein mj. cituje výstižnou větu Senecovu, že „tytéž činy jsou buď čestné, nebo nečestné, záleží na tom, proč nebo jak jsou konány“ a poskytuje návod na posouzení souladu či nesouladu jednání s dobrými mravy tzv. testem moudrosti rozhodnutí.

Šíře dosahu dobrých mravů však není ani v českém právním řádu vždy totožná: dobré mravy jako občanskoprávní požadavek nejsou totožné s dobrými mravy soutěže¹² v právu obchodním a ještě speciálnější je požadavek na dobré mravy v konkrétních profesích, např. v etickém kodexu reklamy, exekutora, advokáta¹³ ap. Speciální úprava má vždy přednost, ale je pojata úzeji. Vztah mezi dobrými mravy v právu obchodním a občanském je dobře vystižitelný na římskoprávním pojmu *dolus bonus*, zchytralé jednání.¹⁴ V občanském jednání by předstírání neexistujících skutečností nebo zatajování pravdivých informací mělo za následek prétorskou ochranu (tj. *actio doli* nebo *exceptio doli*), zatímco v obchodních vztazích se předpokládalo, že určitá míra lišáctví je součástí obchodní zdatnosti jednajícího a kdo se nechá „napálit“, může vinit jen sám sebe.¹⁵

Lze souhlasit s názorem J. Salače, že dobré mravy je třeba chápat jako *obecně uznávané minimum* („společného jmenovatele“) *společenských hodnot, nikoli jako jakousi*

⁸ HAVEL, B. *Dobré mravy a poctivý obchodní styk*. In: Právník č. 1/2000, s. 37 – 86; HAVEL, B. K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku. In: Obchodní právo č. 2/2001, s. 11 – 15.

⁹ HURDÍK, J. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998.

¹⁰ HEIN, O. *Dobré mravy*. In: Právní rádce č. 12/2004, s. 71 – 79.

¹¹ V podrobnostech viz článek citovaný v poznámce č. 10.

¹² Viz např. KULHÁNEK, M. *Reklama a dobré mravy soutěže*. In: Obchodní právo č. 1/1998, s. 12 – 15; BĚLOHLÁVEK, A. *Neplatnost právního úkonu při porušení dobrých mravů*. In: Právní rádce č. 1/2006, s. 21 – 25; a dále články citované v poznámce č. 8.

¹³ Viz např. ČEČOTOVÁ, V.: *Dobré mravy v profesiograme právníckého povalania*. In: Bulletin advokacie 3/2005, s. 22 – 28.

¹⁴ *Dolus bonus* v přesném překladu znamená dobrý podvod, čili takové jednání, které je v obchodních transakcích, jejichž cílem je vždy zisk, obvyklé a obecně přijímané. U Římanů platila zásada, že kupující má mít otevřenou nejen toboleku s penězi, ale hlavně oči. Rozdíl mezi obvyklou obchodní zdatností profesionálů a laiků vedl v dnešní době ke zvláštní ochraně spotřebitelů v rámci tzv. spotřebitelských smluv.

¹⁵ Viz např. BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Panorama: Praha 1981, s. 138.

„vyšší morálku“.¹⁶ Z. Grus k tomu dodává, že *mravní aspekty soukromého práva mohou být „definovány“ pouze prostřednictvím jednotlivých případů s odkazem na princip rovnosti, ze kterého je možno dovodit, že ve shodných případech by mělo být rozhodováno shodně, jelikož „právo dobrých mravů“ je právem soudcovským.*¹⁷ K hlubšímu objasnění tohoto „minimálního standardu dobrých mravů“¹⁸ chce kazuistikou z dílny Ústavního soudu ČR přispět i tento článek.

II. Zákonné zakotvení dobrých mravů v současném českém právu

V otázce interpretace pojmu dobré mravy zapříčinila problém hlavně diskontinuita jejich zakotvení v našem právním řádu. Socialistické právo nahradilo korektiv dobrých mravů pojmem „pravidla socialistického soužití“. Léty zavedený zvyk při užívání tohoto obratu vedl k deformaci právního vnímání až do té míry, že když byl po návratu naší společnosti k demokratickým principům pojem dobré mravy „novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. restaurován,“¹⁹ byl v praxi vykládán někdy dokonce jako „pravidla kapitalistického soužití“, což už svědčí o formalismu nejhrubšího zrna. Pojem dobré mravy není nutno používat takto spasmaticky. Hlavními jeho vlastnostmi jsou totiž dynamičnost, elasticita a schopnost korekce,²⁰ jak dále uvidíme i v textech rozhodnutí Ústavního soudu ČR.

Obecný korektiv všech **občanskoprávních vztahů** vytváří § 3 odst. 1 obč. zák.²¹ díky, že výkon práv a povinností nesmí být (mimo jiné) v rozporu s dobrými mravými.²² V jednotě s tímto ustanovením je i úprava náležitostí právního úkonu podle § 39 obč. zák., která stíhá právní úkon přičící se dobrým mravům sankcí absolutní neplatnosti.²³ Požadavek dobrých mravů přináší i další povinnosti: § 424 obč. zák. výslovně zakotvuje povinnost k náhradě škody tomu, jenž způsobil škodu úmyslným jednáním proti dobrým mravům;²³ § 469a odst. 1 písm. a) uvádí jednání proti dobrým mravům jako jeden z taxativních důvodů vydědění; obdobně se projevují dobré mravy v § 603 obč. zák., podle nějž se může dárce

¹⁶ SALAČ, J.: *Rozpor s dobrými mravy a se zákonným zákazem*. In: Právní rozhledy č 6/2000, s. 252.

¹⁷ GRUS, Z.: *Dobré mravy ve světle publikované judikatury*. In: Právní rozhledy č. 3/2004, s. 115.

¹⁸ RUBEŠ, P.: *Dobré mravy v rukou soudců*. In: Právní fórum č. 9/2006, s. 312.

¹⁹ HAVEL, B. *Dobré mravy a poctivý obchodní styk*. In: Právník 1/2000, s. 55.

²⁰ Obsahové elementy rozporu s dobrými mravy výborně vykládá na příkladu německé nauky BOHATA, P. *Dobré mravy v německém právu*. In: Právní rozhledy č. 9/1999, zejména s. 467 an.

²¹ Zákon č. 40/1964 Sb., v platném znění.

²² K tomu viz SALAČ, J. *K historickému vývoji doktríny neplatnosti právních úkonů v oblasti rozporu se zákonem a dobrými mravy*. In: Právník č. 2/1999, s. 125 – 143.

²³ K tomu viz např. SAILEROVÁ, J.: *SRN, Spolkový soudní dvůr: Úmyslné způsobení škody opomenutím, které je v rozporu s dobrými mravy*. In: Právní rozhledy č. 5/2002, s. 247 – 249.

domáhat vrácení daru, pokud obdarovaný svým chováním proti dárci či členům jeho rodiny hrubě porušuje dobré mravy. § 471 odst. 1 obč. zák. dává soudu právo neschválit dohodu dědiců předluženého dědictví s věřiteli o vydání pozůstalosti věřitelům k úhradě dluhů, pokud je v rozporu s dobrými mravy; stejně jako podle § 482 z téhož důvodu neschválí dohodu o vypořádání dědictví mezi dědici (analogicky § 175p občanského soudního řádu²⁴).

V obligačním právu se rovněž projevuje volná úvaha soudu na základě dobrých mravů, a to v § 564 obč. zák., kde soud podle zásad dobrých mravů určí dobu plnění, pokud byla dohodou ponechána na vůli dlužníka a věřitel žádá o její určení. Jako příklad rozporu právního úkonu s dobrými mravy může sloužit nepřiměřená smluvní pokuta pro porušení smluvních povinností podle § 544 obč. zák. Konečně poslední dvě výslovná zakotvení negativních účinků jednání proti dobrým mravům v občanském zákoníku se týkají bydlení: § 711 odst. 2 písm. a) obč. zák. dává pronajímateli právo vypovědět nájem bytu bez přivolení soudu tehdy, když nájemce nebo osoby s ním bydlící přes písemnou výstrahu hrubě porušují dobré mravy v domě; a § 759 odst. 2 obč. zák. umožňuje ubytovateli odstoupit od smlouvy o ubytování před uplynutím sjednané doby, pokud ubytovaný i přes výstrahu v ubytovacím zařízení hrubě porušuje dobré mravy.

Z výše uvedeného vyplývá, že jednat proti dobrým mravům není ještě totéž, jako **hrubě porušit dobré mravy**, a že hrubé porušení dobrých mravů se musí projevit specifickým druhem chování proti konkrétní osobě či na konkrétní místě (chování vůči dárci,²⁵ nebo v ubytovacím zařízení). Rozhodnutí některých obecných soudů, podle kterých nelze zákaz vymáhání výher ze sázek a her podle § 845 obč. zák. řešit odkazem na § 3 odst. 1 obč. zák., podrobil ve svém článku významné kritice Tomáš Dvořák.²⁶

Dobré mravy jako podmínku přiznání práva znají rovněž **rodinněprávní** a obdobné předpisy. Zákon o rodině²⁷ v § 96 odst. 2 a zákon o registrovaném partnerství²⁸ v § 12 odst. 2 obsahují shodný odkaz na dobré mravy jako nutnou podmínku pro přiznání výživného.

²⁴ Zákon č. 99/1963 Sb., v platném znění.

²⁵ Viz např. BRUK, D. *Vrácení nemovitého daru*, Právní rádce č. 8/1996, s. 7 an.; nebo ŠUBRTOVÁ, J. *Důvody vydědění*, In: Ad notam č. 5/1999, s. 65 – 99; nebo TOMEK, M. *Vydědění*. In: Právní rádce č. 3/2008, s. 68 – 71.

²⁶ DVOŘÁK, T. *K některým otázkám právní úpravy sázky a hry s přihlédnutím k principu dobrých mravů*. In: Právník č. 1/2001, citováno ze s. 76.

²⁷ Zákon č. 94/1963 Sb., v platném znění.

²⁸ Zákon č. 115/2006 Sb., v platném znění.

Komerční obchodní vztahy regulované **obchodním zákoníkem**²⁹ jsou v § 265 obch. zák. chráněny proti zneužívání práva korektivem zásad poctivého obchodního styku, který požívá právní ochrany. B. Havel vysvětluje, že „pakliže se určitý právní úkon dostává do rozporu s poctivým obchodním stykem, dostává se ipso eo také do rozporu se zásadou dobrých mravů...“ a „poctivý obchodní styk je ve vztahu k dobrým mravům zásadou speciální, partikulární.“³⁰ A. Bělohávek dodává, že „pojmem dobré mravy je pojmově širší než pojem zásady poctivého obchodního styku. Ne všechna jednání, právní úkony zejména, která jsou v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, jsou také zároveň v rozporu s dobrými mravy a mohou být tudíž absolutně neplatná podle § 39 občanského zákoníku.“³¹

K častým sporům v těchto souvislostech v obchodním právu dochází zejména kvůli lichvě,³² nepřiměřené pokutě nebo zkrácení práv společníků.³³ J. Nesnídal v roce 1999 napsal, že „jednání proti dobrým mravům se stává právní kategorií“, z čehož by se dalo usuzovat na skutečnost, že dříve takto vnímáno (kupodivu?) nebylo. V německé judikatuře se v letošním roce naproti tomu objevilo rozhodnutí, které natolik posiluje ochranu dobrých mravů, že hovoří o povinnosti banky upozornit klienta na předražení bytu, jenž má být z úvěru poskytnutého bankou financován.³⁴

Vzhledem k tomu, že dobré mravy lze v právu řadit do kategorie tzv. neurčitých pojmů, prolínají celým právním řádem bez ohledu na jednotlivá odvětví. Nejčastěji jsou sice aplikovány v právu soukromém, ale ani veřejnoprávní obory nemíjí. Pokud se dobré mravy posuzují ve **správním právu**, děje se tak poměrně často v záležitostech, kde jsou ukládány zvláštní povinnosti vlastníkům specifických věcí, např. vlastník vodovodů a kanalizací nesmí v rozporu s dobrými mravy diskriminovat odběratele,³⁵ podle předpisů regulujících oblast médií nemusí být uveřejněna odpověď nebo dodatečně sdělení, pokud by obsah odporoval dobrým mravům;³⁶ podobné požadavky jsou kladeny na reklamu,³⁷ nebo na nabízení

²⁹ Zákon č. 513/1991 Sb., v platném znění.

³⁰ HAVEL, B.: *K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku*. In: Obchodní právo č. 2/2001, s. 11 – 15.

³¹ BĚLOHLÁVEK, A. *Neplatnost právního úkonu při porušení dobrých mravů*. In: Právní rádce č. 1/2006, s. 21 – 25.

³² PROTIVINSKÝ, M., LOUDA, T. *Dobré mravy a právní úkony*. In: Bulletin advokacie č. 5/2009, s. 57 – 60.

³³ NESNÍDAL J.: *Dobré mravy – právní povinnost*. In: Právní rádce č. 3/1999, s. 12 – 13.

³⁴ LINHART, T., POKORNÝ, M.: *SRN, Spolkový soudní dvůr: Povinnost banky upozornit na předražení financovaného bytu, které je v rozporu s dobrými mravy*. In: Právní rozhledy č. 3/2009, s. 113 – 114.

³⁵ § 36 odst. 2 zákona č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích, v platném znění.

³⁶ § 40 odst. 1 písm. a) zákona č. 231/2001 Sb., o rozhlasovém a televizním vysílání, v platném znění, a § 15 zákona č. 46/2000 Sb., tiskový zákon, v platném znění.

³⁷ § 2 odst. 3 zákona č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy, v platném znění.

zaměstnání.³⁸ Korektiv dobrých mravů využívá rovněž antidiskriminační zákon,³⁹ předpisy na ochranu průmyslového vlastnictví,⁴⁰ na ochranu zvířat proti týrání⁴¹ a mnohé další.⁴²

I text **zákoníku práce**⁴³ na dobré mravy odkazuje. Např. v § 13 odst. 5 ukládá zaměstnavateli povinnost pečovat o soulad pracovněprávních vztahů s dobrými mravy; v dalších paragrafech v souladu s občanskoprávní úpravou zakazuje výkon práv a povinností, jež by byl v rozporu s dobrými mravy (§ 14)⁴⁴ a nařizuje nahradit škodu způsobenou porušením dobrých mravů (§ 261 odst. 3 a § 265 zákoníku práce).

Dokonce ani obor označovaný jako ultima ratio, **trestní právo**, princip dobrých mravů neopomíná. Díkce § 31 nového trestního zákona účinného od 1. 1. 2009⁴⁵ specifikuje případy, kdy nejde o přípustné riziko (okolnost vylučující protiprávnost činu): Nejde o přípustné riziko, jestliže taková činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by jí byl dán souhlas, nebo výsledek, k němuž směřuje, zcela zřejmě neodpovídá míře rizika, nebo *provádění této činnosti* zřejmě odporuje požadavkům jiného právního předpisu, veřejného zájmu, zásadám lidskosti nebo *se přičítá dobrým mravům*. [zvýraznění K. B.]

III. Ústavní soud k otázkám dobrých mravů

Kromě definice dobrých mravů v právním slova smyslu, kterou podal Ústavní soud ČR (dále jen ÚS ČR) ve svém rozhodnutí II. ÚS 249/97,⁴⁶ se tento orgán ochrany ústavnosti

³⁸ § 12 odst. 1 písm. c), § 38, § 63 a § 140 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

³⁹ § 5 odst. 2 zákona č. 198/2009 Sb., v platném znění.

⁴⁰ Čl. 6 bod B číslo 3 Pařížské úmluvy o ochraně průmyslového vlastnictví (publ. jako vyhláška MZV č. 90/1962 Sb.) nebo § 4 písm. f) zákona č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách, nebo § 8 zákona č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů, v platném znění.

⁴¹ § 24 odst. 3 zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, v platném znění.

⁴² Např. zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, v platném znění.

⁴³ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění.

⁴⁴ K aplikaci dobrých mravů v pracovním právu např. KOLAČKOVSKÝ, L., PODROUŽKOVÁ, S.: *Výkon kontrolního práva odborové organizace nad staveb bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v rozporu s dobrými mravy*. In: *Zdravotnictví a právo* č. 5/2009, s. 17 – 18.

⁴⁵ Zákon č. 40/2009 Sb.

⁴⁶ „Dobré mravy jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnody zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a času, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právních vztahů.“ Vnikání do oněch „subtilních vztahů jedinců“ má být úlohou obecných soudů.

explicitně vyjádřil k obsahu a uplatnění zásady ochrany dobrých mravů⁴⁷ v otázkách, které lze tématicky rozčlenit do čtyř okruhů:

1. Vztahy z obligačních smluv, jejichž obsah se příčí dobrým mravům podle § 39 odst. 1 obč. zák.:

a) *Smluvní pokuta*. Ve svém usnesení ze dne 3. 5. 2006,⁴⁸ které se týkalo posouzení adekvátnosti výše smluvní pokuty, ÚS ČR vyzdvihl potřebu posuzovat soulad smluvní pokuty s dobrými mravy podle celkového znění smlouvy i okolností, vyhodnotil závěry obecných soudů v této záležitosti jako souladné se skutkovými zjištěními a odmítl stížnost právnické osoby s odůvodněním, že obecné soudy zde požadavkům ustálené judikatury stran dokazování rozporu s dobrými mravy plně dostály. Daný stěžovatel provozoval dobrovolné (ve zkoumaném případě neuskutečněné) dražby a vymáhal po druhé smluvní straně zaplacení smluvní pokuty ve výši Kč 831.600,-- (8 % z nejnižšího podání), kterou soudy (kromě prokázaných nákladů) odmítly pro rozpor s dobrými mravy.

b) *Odměna advokáta*. Nálezem ÚS ČR ze dne 3. 10. 2007⁴⁹ byly naopak rozsudky obecných soudů zrušeny, neboť přiznaly žalujícímu advokátovi – dle smluvních ujednání – nárok na odměnu ve výši Kč 188.470,--, přičemž činnost, kterou advokát vyvinul ve prospěch klienta, měla rozsahem i charakterem hodnotu mnohem nižší. Klient nabízel v rámci smíru zaplacení částky Kč 41.500,-- a ve zbylé výši namítal nepřiměřenost požadované odměny v rozporu s dobrými mravy. Obecné soudy se zde opřely o tvrzení, že nemají možnost modifikovat striktně uzavřenou dohodu, a neposoudily možnost použití korektivu dobrých mravů, ačkoli se jejich ochrany klient dovolával. ÚS ČR proto stížnosti klienta vyhověl, a vytkl obecným soudům, že v tomto případě opomněly dokazování namítaného rozporu s dobrými mravy, čímž porušily ústavní právo stěžovatele na spravedlivý proces.

c) *Obsah innominátní smlouvy podle § 51 obč. zák.* Usnesení ÚS ČR ze dne 3. 1. 2007⁵⁰ zakončilo spor mezi soukromým gymnáziem a studenty, kteří byli při předčasném ukončení studia sankcionováni podle smlouvy tak vysokou smluvní pokutou, že převyšovala samotné

⁴⁷ Jan Wintr podřazuje ochranu dobrých mravů pod princip zákazu zneužití práv (toto pojmání je dle mého názoru možno vnímat i v judikátech ÚS ČR). Viz WINTR, J. *Říše principů. Obecné a odvětvové principy českého práva*. Karolinum: Praha 2006, s. 146.

⁴⁸ Usnesení ÚS ČR sp. zn. III. ÚS 649/05 (všechna rozhodnutí ÚS značena podle vyhledávacího systému NALUS).

⁴⁹ Nález sp. zn. 594/07 (soudce zpravodaj Pavel Holländer).

⁵⁰ Usnesení sp. zn. III. ÚS 729/06 (soudce zpravodaj Jan Musil).

školné. Gymnázium jako stěžovatel namítalo nejednotnost názorů obecných soudů a skutečnost, že smlouva sama nebyla v jiných případech uznána za neplatnou pro rozpor s § 39 obč. zák.; fakt, že odvolací soud ji připodobnil ke smlouvám spotřebitelským a neplatnost prohlásil, měl svědčit o zásahu do smluvní svobody. Podle zjištění soudů však možnost odstoupit od smlouvy byla sankcionována tak drasticky a tvrdě, že se dostala do rozporu s dobrými mravy. ÚS ČR zde k námitkám stěžovatele uvádí, že posouzení toho, zda právní úkon je v souladu s dobrými mravy, nebrání skutečnost, že úkon byl výsledkem svobodného ujednání, jako je tomu v daném případě, a není též rozhodné, kdo případný rozpor s dobrými mravy zavinil (způsobil) či zda některá ze stran byla při uzavírání smlouvy v dobré víře. Podle ÚS ČR i smluvní volnost vyjádřená v určitém právní úkonu podléhá posouzení podle ustanovení § 39 obč. zák., a proto nelze dospět k závěru, že obsah právního úkonu nemůže být v rozporu s dobrými mravy jen proto, že byl výsledkem konsenzu stran.⁵¹

d) *Vliv ceny na neplatnost kupní smlouvy.* K této záležitosti s ÚS ČR vyjádřil ve svém nálezu ze dne 20. 2. 1996.⁵² Posuzoval stížnost uživatele domu (hájenky) proti rozhodnutím obecných soudů, jimiž byla jeho kupní smlouva na nemovitost z roku 1976 prohlášena za neplatnou, zejména proto, že kupní cena neodpovídala tehdy platným cenovým předpisům (v důsledku stranických funkcí stěžovatele byla o 1/3 nižší; navíc nebylo dodrženo právo dosavadních uživatelů na přednostní koupi a nebyl udělen souhlas nadřízeného orgánu) a tím se dostala do rozporu s § 39 obč. zák. ÚS ČR dal ve věci zapravdu obecným soudům a potvrdil, že k naplnění předpokladů § 39 obč. zák. došlo jak výběrem osob, kterým byla sporná nemovitost prodána, tak zejména i stanovením nízké kupní ceny.

e) *Zneužití obchodních zkušeností (spotřebitelské smlouvy).* ÚS ČR potvrdil svým nálezem ze dne 6. 11. 2007⁵³ své dřívější rozhodnutí (sp. zn. IV. ÚS 180/01), ve kterém označil obchodní postup⁵⁴ společnosti ZEPTER z pohledu dobrých mravů za „svérázný“. Ve stížnosti z roku 2005 byl proti sobě postaven princip autonomie vůle a její důvodné omezení pro rozpor s dobrými mravy. Obecné soudy neviděly u uvedené smlouvy (uzavřené v roce 1995) rozpor

⁵¹ Zde dává ÚS ČR mj. fakticky zapravdu názoru M. Kalenské ohledně rozporu některých tzv. zlatých padáků s dobrými mravy – viz KALENSKÁ, M. *Zlaté padáky v Komerční bance. Proč?* In: Právní rádce č. 4/2000. Naproti tomu KŘÍSTEK, L. *Tržní cena a dobré mravy.* In: Právní rádce č. 6/2000, s. 39, se domníval, že ujednání, které je tržní, nemůže být v rozporu s dobrými mravy.

⁵² Nález sp. zn. I. ÚS 146/94 (soudce zpravodaj Vladimír Klokočka).

⁵³ Nález sp. zn. II. ÚS 3/06 (soudce zpravodaj Eliška Wagnerová).

⁵⁴ Blíže k popisu kontraktačních praktik viz VRCHA, P. *Prodej (kuchyňského nádobí) na objednávku, aneb smluvní pokuta versus (nejen) dobré mravy.* In: Bulletin advokacie č. 6-7/1999, s. 58 – 72.

s dobrými mravy a tedy ji označily za platnou, protože posuzovaly ustanovení smlouvy izolovaně. ÚS ČR vyslovil, že obecné soudy nedostatečně akcentovaly působení dobrých mravů na celý závazkový vztah, v jehož rámci je nutno vzít v úvahu i kontraktační fázi. Uvedenou smlouvu ÚS připodobnil k režimu (později zavedených) spotřebitelských smluv, u kterých je nerovné postavení klienta oproti profesionálnímu dodavateli, jenž využívá momentu překvapení a nezkušenosti kupujícího, vyrovnáváno omezením autonomie vůle.

2. Výkon práva v rozporu s § 3 odst. 1 obč. zák.:

a) *Vlastník vs. neoprávněný uživatel.* Převážná část sporů v této oblasti se týká bytových náhrad,⁵⁵ jejichž poskytnutím podmínily obecné soudy vystěhování neoprávněných uživatelů bytů ve vlastnictví jiných osob.⁵⁶ ÚS ČR v nich opakovaně poskytl podporu vlastníkům, neboť postup obecných soudů jednak konstituoval neexistující povinnost vlastníka a dále zcela mylně interpretoval uplatnění vlastníka nároku jako jednání v rozporu s dobrými mravy (požadavek vystěhování způsoboval neoprávněným uživatelům sociální nouzi). Obecné soudy zaměnily své představy o sociální pomoci za princip dobrých mravů a přenesly břemeno sociální podpory ze státu na soukromé osoby, v čemž ÚS spatřoval nesoulad s dobrými mravy. V jednom případě však, zcela výjimečně, vyvodil ÚS ochranu po osobu byt obývajících, a to s ohledem na rodinné vztahy. V tomto případě⁵⁷ se jednalo o ženu, která byla bývalou snachou vlastnice domu a matkou jejích dvou vnuček. V domě bydlela 20 let se souhlasem tchyně a podílela se jak fyzicky, tak materiálně na rekonstrukci nebytových prostor na byt. ÚS ochranu před vystěhováním zdůvodnil v tomto případě souladem dobrých mravů s rodinnými vazbami.

b) *Vrácení daru.* Velmi sporné otázky vznikají v případě žádostí o navrácení daru. Soudy zde mají složitou úlohu, která spočívá ve zkoumání objektivních důvodů, jež by podložily povinnost vrátit dar, a odlišily je od subjektivních pocitů „nemravného chování“ obdarovaného, jak to může vnímat dárce v případě zhoršení vztahů s obdarovaným. Důvody tohoto zhoršení totiž mohou být způsobeny i samotným dárce, nebo jeho očekáváním, je se z vděčnosti k němu bude obdarovaný chovat podstatně lépe, než je obvyklé.⁵⁸ Svým nálezem

⁵⁵ CHOBOLOVÁ, E., CHOBOLA, T.: *Nad jedním rozhodnutím NS ČR – exkurs do problematiky ústavně nekonformního užití klauzule o dobrých mravech v občanském zákoníku.* In: Soudní rozhledy č. 10/2002, s. 345 – 348.

⁵⁶ Sp. zn. II. ÚS 190/94, I. ÚS 505/99, IV. ÚS 528/99, II. ÚS 389/01, Pl. ÚS 42/03, II. ÚS 625/05.

⁵⁷ Sp. zn. IV. ÚS 114/99 (soudce zpravodaj Vladimír Čermák).

⁵⁸ Sp. zn. II. ÚS 249/97 (soudce zpravodaj Antonín Procházka).

z 5. 1. 2005 však ÚS ČR poskytl podporu dárkyním, jejichž listinné důkazy prokazující hrubé porušení dobrých mravů obecné soudy ve svých rozhodnutích nezhodnotily.⁵⁹

c) *Spoluvlastnické vztahy* jsou častým zdrojem konfliktů, zejména co se týká způsobu hospodaření se společnou věcí.⁶⁰ Jakkoli platí zásada majorizace, tj. většinový vlastník rozhoduje, i zde ÚS ČR poskytl ochranu minoritnímu spoluvlastníkovi, který byl poškozen výkonem majoritního práva v rozporu s dobrými mravy.⁶¹ ÚS vyvozuje, že interpretovat § 139 odst. 2 obč. zák. jako absolutní libovůli majoritního spoluvlastníka je v rozporu s principy spravedlnosti, neboť nelze připustit, aby hospodaření se společnou věcí probíhalo způsobem, který vůbec nerespektuje oprávněné zájmy spoluvlastníka minoritního. V této záležitosti pronajala majoritní spoluvlastnice část společného domu firmě za nájemné 250krát nižší, než je tržní nájem a profitovala poté z účasti na zisku firmy, zatímco minoritní spoluvlastnice získala pouze 1/3 onoho neadekvátně nízkého nájmu, z čehož je rozpor s dobrými mravy zřejmý.

Vedle vztahů spoluvlastnických v této souvislosti ještě zmiňme nálezy ÚS ČR z 2. 4. 2001,⁶² který řešil **střet dvou vlastnických práv** k nemovitostem – vlastník pozemku a vlastník stavby byli vázáni dohodou o dočasném užívacím právu a když tyto vypršela, domáhal se vlastník pozemku odstranění stavby. Ačkoli obecné soudy vnímaly situaci jako rovnoprávné vzájemné vztahy (vlastnické), ÚS ČR vnesl do rozhodování ještě ochranu dobrých mravů k námitce šikanózního výkonu práva, tzv. *dolus coloratus*: „rozpor s dobrými mravy na straně věcně právního úkonu musí být zkoumán samostatně od úkonu, který má určitý obligačně právní charakter“. Skutečnost, že obecné soudy se nezabývaly tvrzením, že výkon práva je v rozporu s § 3 odst. 1 obč. zák., kvalifikoval ÚS jako upření práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. V této souvislosti lze upozornit, že německý soud za stejně nespravedlivé (proti dobrým mravům) označil vymáhání neoprávněného nároku exekucí.⁶³

⁵⁹ Sp. zn. IV. ÚS 201/04 (soudce zpravodaj Miloslav Výborný).

⁶⁰ Podrobněji viz VARVAŘOVSKÝ, P.: *Hospodaření spoluvlastníků se společnou věcí a dobré mravy*. In: Právní fórum č. 1/2009, s. 37 – 39. Nebo O výkonu práva např. KRÁLÍK, M.: *Podílové spoluvlastnictví a dobré mravy v současné právní praxi*. In: Právní rádce č. 9/2008, s. 12 – 16.

⁶¹ Sp. zn. IV. ÚS 1735/07 (soudce zpravodaj Miloslav Výborný).

⁶² Sp. zn. IV. ÚS 22/01 (soudce zpravodaj Vladimír Čermák).

⁶³ ŠOURKOVÁ, A. *Použití exekučního titulu odporujícího dobrým mravům – prolomení právní moci, Zemský soud Heilbronn, Německo*. In: Soudní rozhledy č. 1/2004, s. 38 – 39.

d) *Námitka promlčení* je jedním z případů,⁶⁴ ve kterých se obecné soudy domnívaly, že vzhledem k zániku vymahatelnosti nároku nelze ochranu dobrých mravů aplikovat. ÚS naproti tomu dne 15. 1. 1997 rozhodl,⁶⁵ že ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák., dle kterého výkon práva nesmí být v rozporu s dobrými mravy, platí i pro výkon práva vznést námitku promlčení. V této konkrétní kauze se jednalo o nároky z tržové smlouvy z roku 1947. O osm let později použil podobnou argumentaci ÚS k ochraně staré matky, jejíž syn si ponechal po prodeji domu na svém účtu v depozitu i tu část peněz, jež z prodeje náležely matce, a nechtěl je po letech vydat s odkazem na to, že nárok je promlčen.⁶⁶ Z rozsáhlého precizního zdůvodnění rozhodnutí ÚS citují: „Právní stát nemůže fungovat bez předpokladu obecně vyžadované míry poctivého jednání mezi lidmi. Rodina a vztahy mezi rodiči a dětmi jsou prostředím, kde se dobré mravy jako poctivost, čestnost, vzájemná úcta a zejména úcta k rodičům musí nejen předpokládat, ale hlavně formovat a důsledně vyžadovat. ÚS je přesvědčen, že právě v rodině jako základu společnosti se musí dobré mravy kultivovat a orgány veřejné moci, soudy zvláště, k tomu musí svými rozhodnutími přispívat. Obecné soudy vzaly v úvahu nemravnou námitku promlčení a aprobovaly tak jednání *contra bonos mores*; v důsledku toho byly nespravedlivé. Zásada souladu práv, resp. jejich výkonu s dobrými mravy představuje významný princip, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti (*ekvity*). **Pojem dobré mravy nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou („haec aequitas suggerit...“), což ve svých důsledcích znamená nastoupení cesty nalézání práva.“**

e) *Výživné*. V otázce výživného se dobré mravy posuzují obzvláště těžce, neboť ačkoli výživné na nezletilé děti⁶⁷ se platí v jejich prospěch, nakládání s ním je zpravidla záležitostí druhého rodiče. ÚS poskytl ochranu rozhodnutím,⁶⁸ která obecné soudy opřely o ochranu dobrých mravů v případě muže, jehož bývalá žena žádala zvýšení výživného pro nezletilé dítě

⁶⁴ HANUŠ, L.: *Je námitka promlčení způsobilá založit výkon práva v rozporu s dobrými mravy?* In: Právní rozhledy č. 3/2003, s. 130 – 134; dále HANUŠ, L.: *Ještě jednou k rozsahu způsobilosti námítka promlčení založit výkon práva v rozporu s dobrými mravy*. In: Právní rozhledy č. 8/2006, s. 296 – 303. Nebo VALKO, E., IKRÉNYI, I.: *Vzťah premlčania a ochrany dobrých mravov*. In: Bulletin advokacie č. 1/2006, s. 26 an; nebo NEZDAŘIL, A.: *Námitka promlčení v rozporu s dobrými mravy?* In: Právní rádce č. 3/2008, s. 9 – 10.

⁶⁵ Sp. zn. II. ÚS 309/95 (soudce zpravodaj Iva Brožová).

⁶⁶ Sp. zn. I. ÚS 643/0 (soudce zpravodaj Ivana Janů).

⁶⁷ K tomu blíže viz MACHÁČKOVÁ, L.: *Princip rovnosti a ochrany dítěte ve vztazích mezi rodiči a dětmi*. In: Právní fórum č. 3/2005, s. 117 – 120.

⁶⁸ Sp. zn. III. ÚS 606/04 (soudce zpravodaj Pavel Holländer).

kvůli mimořádným potřebám dítěte s ohledem na jeho zdravotní stav. Těžký úraz a jím vzniklé mimořádné náklady však způsobila osoba, které svěřila dítě sama matka. V nálezu z 26. 10. 2006⁶⁹ ÚS stejným způsobem podpořil muže, jehož bývalá žena žádala zvýšení výživného pro sebe, zatímco v řízeních u obecných soudů bylo prokázáno, že bývalému manželovi hrubě nadávala a hanobila jej i před dětmi (jedno z dětí je svěřeno do výchovy matce, druhé otci). Takový způsob jednání lze hodnotit jako rozpor s dobrými mravy a výživné odepřít.⁷⁰

3. Tzv. restituční spory:

a) *Lhůta pro uplatnění restitučního nároku po zrušení podmínky trvalého pobytu.* S ohledem na dobré mravy ÚS 5. 8. 2004 rozhodl,⁷¹ že smlouva, kterou v roce 1994 dosavadní vlastník (obec) prodal dům jinému subjektu, ačkoli věděl, že je vznesen restituční nárok a ÚS bude rozhodovat o zrušení podmínky trvalého pobytu, je neplatná. Formalismus zákona zde ÚS tlumil konstatováním, že rozhodné je, zda se povinný dozvěděl „hodnověrným“ způsobem o vzneseném nároku restituenta, nikoli to, že v danou dobu ještě nebyl restituent považován za oprávněnou osobu podle zákona.

b) *Náhrada za zhodnocení restituovaných nemovitostí.* Komplikovanost restitučních sporů⁷² nespočívá pouze ve složitém zjišťování a prokazování dřívějších vlastnických vztahů a podmínek tísně, za jakých byl majetek nuceně převeden na jiné osoby, ale i ve vyrovnávání nákladů, které poslední vlastník na nemovitost vynaložil. V ústavní stížnosti z roku 2008⁷³ se dvě stěžovatelky bránily proti rozhodnutím obecných soudů, které jim (každé) uložily povinnost uhradit více než 800 tisíc korun a 11 % úrok z prodlení, osobě, jež dlouho bránila vydání (nevydala dobrovolně) restituovaných nemovitostí a teprve po 8 letech soudních sporů byla donucena tak učinit. Jednalo se o zámeček, který takto vydávající osoba vlastně 8 let neoprávněně užívala, avšak skutečnou rekonstrukci provedl stát ještě před tím, než nabyl nemovitost vydávající subjekt. Nárok za úhradu zhodnocení navíc vydávající subjekt neuplatnil v prvním řízení, ale až poté, co mu byla soudem uložena povinnost nemovitost

⁶⁹ Sp. zn. I. ÚS 401/06 (soudce zpravodaj Vojen Güttler).

⁷⁰ K tomu viz KORNEL, M.: *Vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi a dobré mravy.* In: *Jurisprudence* č. 7/2006, s. 36 – 41.

⁷¹ Sp. zn. I. ÚS 77/03 (soudce zpravodaj Vojen Güttler).

⁷² Blíže viz CHALUPA, L. *Dobré mravy a restituce.* In: *Právní rozhledy* č. 11/1999, s. 569 – 573.

⁷³ Sp. zn. IV. ÚS 581/06 (soudce zpravodaj Pavel Rychetský).

vydat. Všechny tyto skutečnosti zhodnotil ÚS v komplexu jako jednání příčí se dobrým mravům.

4. Dobré mravy soutěže:

a) *Poctivý obchodní styk*. K této otázce se ÚS vyslovil 7. 5. 2009 svým nálezením,⁷⁴ kterým vyhověl stěžovateli namítajícímu, že přiznaný úrok z prodlení ve výši 0,5 % denně je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku a příčí se dobrým mravům. Obecné soudy vyvodily, že rozpor s dobrými mravy zde nelze použít, neboť druhá strana touto výší úroku z prodlení nechtěla stěžovatele poškodit, ale jen zabezpečit řádné splnění závazku. ÚS však vyložil, že „zásada smluvní volnosti je modifikována účelem a smyslem sankčního a motivačního mechanismu institutu úroků z prodlení“ a je proto nutno posuzovat individuálně, zda konkrétní sankce je motivační, nebo šikanózní (tehdy vytváří hrubý nepoměr mezi právy a povinnostmi stran). ÚS apeluje na užití zásady přiměřenosti a smluvní úrok z prodlení nesmí příliš přesahovat úrokovou míru bank.

b) *Nekalosoutěžní jednání*, jak bylo dříve řečeno, je specifickým druhem jednání proti dobrým mravům. ÚS proto 11. 9. 2009 svým nálezením⁷⁵ podpořil stěžovatele, jemuž obecné soudy zamítly žalobu na přiměřené zadostiučinění z nekalosoutěžního jednání s odůvodněním, že „jednání nebylo způsobilé přivodit újmu soutěžitelům a spotřebitelům“, ačkoli k zásahu do oprávněných zájmů stěžovatele skutečně došlo.

IV. Závěr

Poměrně rozsáhlý výklad, ačkoli nezahrnuje zcela všechny aspekty použití korektivu dobrých mravů, nutí k zamyšlení, zda již v českém právním prostoru existuje předvídatelnost soudního rozhodování v těchto věcech. Podle mého názoru ukazuje, že naděje Jiřího Spáčila, že u pojmu dobré mravy „praxe intuitivně chápe, o co jde, i když jeho uspokojivé teoretické vymezení chybí,“⁷⁶ není ještě zcela naplněna, a úloha ÚS je i v tomto směru nezastupitelná.

⁷⁴ Sp. zn. I. ÚS 523/07 (soudce zpravodaj Vojen Güttler).

⁷⁵ Sp. zn. IV. ÚS 27/09 (soudce zpravodaj Miloslav Výborný).

⁷⁶ SPÁČIL, J.: *Dobré mravy v českém občanském zákoníku a judikatuře*. In: Právní rozhledy č. 18/2004, s. 608.

Resumé

In the article **Good Morals in the Judgments of the Constitutional Court of the Czech Republic** the author presents the interpretation of the content of the legal corrective good morals (boni mores), then she gives the outline of development in understanding of this institute, demonstrative list of cases concerning the application of good morals in contemporary Czech law and lastly the contribution of judicial decisions of the Constitutional Court in the years 1993 – 2009 in the sphere of understanding of the legal content of good morals in individual cases and in general, as well.